

A JOG SZOCIOLÓGIÁJÁNAK EMPIRIKUS ANTROPOLÓGIAI ÉS FUNKCIONALISTA MEGKÖZELÍTÉSE

Nagy Zsolt
egyetemi docens

Szegedi Tudományegyetem

„Göröngyös út” vezetett el a tudományelméletben, illetve a társadalomelméletben, társadalomfilozófiában, míg az egyes szubjektumokból összeálló egész szocialitás világát az elméleti reflexió síkján is felváltotta a modern, a túlzottan komplexé váló társadalom újfajta leírása, megfigyelése, magyarázata. Immáron nem lehetett a társadalmiságot, mint akár isteni kreatúrát, metafizikai értelemben vett létezőt, de akár szekuláris formában is az individuális részekből álló egészet megfigyelni, illetve szubsztanciálisan magyarázni.¹ Túlzottan komplikálttá vált a társadalom, illetve az egyének, továbbá az egyes individuumok egymáshoz való viszonya ahhoz, hogy akár empirikus, akár elméleti szinten rekonstruálhatóvá váljon. Az új tapasztalati tényezők fényében a hagyományos megkülönböztetések – beleértve a történelemfilozófiai, fejlődéselméleti – modelleket már csupán- többnyire elavult – alternatív modelleknek voltak láthatóak, s – akár történeti, akár szociológiai, akár más a társadalommal foglalkozó tudományok síkján – meghaladandónak bizonyultak.

Egy ilyen láthatóan minden központot – legyen az transzcendens (isteni) vagy immanens (emberi) eredetet – nélkülöző világban és világlátásban a differenciálódás, illetve annak funkcionális összekapcsolódása szinte önmagát adta. Ugyanakkor ez egy radikális paradigmaváltást is jelentett: egyfelől a fogalom-meghatározás tekintetében el kellett távolodni a társadalmi evolúciót szem előtt tartó stratégiától, másfelől a „kritikai” szociológia fogalom-meghatározásától is. Ezzel párhuzamosan pedig egy gnoszeológiai kérdés is felmerült, miszerint: a megfigyelés nem mehet végbe teljesen kívülről, a világtól távol, hiszen egyetlen megfigyelő sem képes elvonatkoztatni magát a megfigyelés tárgyától, nevezetesen a társadalomtól. Annak mindig is része marad, vagyis – ördögi körként – új megfigyelés szükséges, amelyre az előbbi probléma érvényes, s így a megfigyelés mindig az immanens világ része marad.²

A társadalomelméletben és a szociológiában végbement diskurzív változások nem hagyták érintetlenül a jogelméletet és a jogszociológiát sem: ennek pedig fő oka, hogy a jogot is részrendszernek (ha tetszik, alrendszernek) tekintették, amely önálló, autopoétikus vonásokat hordoz, ezért ennek feltárása, mélységeinek megismerése a joggal foglalkozó tudományágak szempontjából elengedhetetlennek tűnt. Az új társadalomelmélet irányvonal szinte kikényszerítette a jog rendszerautonómiájának kibontakozását, annak folyamatát, leírását, definiálását, s végső soron magának a jognak a társadalom szempontjából nézhető

¹ Részletesebben lásd: Cs. Kiss Lajos: *Bevezetés*. In: Varga Csaba (szerk.): *A társadalom és a jog autopoétikus felépítése*. Válogatás a jogi konstruktivizmus irodalmából. Jogfilozófiák. Budapest. 1994.7-9. 7.

² Lásd: Uo. 8.

érvényességének, s végül továbbá mibenlétének ontológiai kérdését. Ez pedig annál is érdekesebb, mert ebben az esetben nemcsak a jogfilozófia terrénuma kapott helyet, hanem a jogszociológia (szociológiai jogelméletek) is, mivel elsősorban a társadalmiság meghatározásának problémájából kiinduló irányzatról van szó. Más szavakkal itt a szociológiának, illetve annak jogra vonatkozó reflexiójának, nevezetesen a jogszociológiának is konkrét és fontos szerep jutott. S ha pedig megnézzük azokat a tudományos munkákat, amelyek a jog és a társadalom kapcsolatának minőségét, mennyiségét, sőt egyáltalán magát a viszonyt helyezték fókuszpontba, az előfutárok már a 19. század végén a 20. század elején megjelentek. Ebben a korszakban meglehetősen nagy számban találhatunk a társadalmi lét és a jog szférájának viszonyát kifejtő munkákat, olyan jogelméleti irányokat, amik figyelmet fordítottak a korabeli modern szociológiaelméletekre, illetve olyan szociológiai, tanulmányokat, amik a jog területét vették célba. Az elméleti megalapozáson túl, természetesen a fentebb leírtak nagyban hozzájárultak mind az előfutárok teóriáinak, mind pedig a korabeli jogelméleti irányultságok megváltozásához. Ez többek között elszakadást jelentett a korábbi természetjogi gondolkodástól, legyen az isteni eredetű (s többek között elsősorban a Bibliából megismerhető) vagy az emberi (a józan észből eredeztethető). Ez a jogi pozitivizmus természetesen a pozitivista filozófiából eredeztethető, ám jelen „alrendszer” esetében a jog érvényességének meghatározásában testesült meg. (Természetesen egyfajta morális igazolást sem hagytak figyelmen kívül.) Vagyis, bármelyik társadalmat is nézzük, a jog, eredete – beleértve a szokásokat, szokásjogot, jogi jellegű szokásokat – mindenképpen racionális, mi több a társadalom érdekében történő célracionalitásra, s nem valamiféle „az emberek szívében rejlő” metajurisztikus-erkölcsi háttérre vezethető vissza.

Azonban mindenekelőtt nézzük a kezdeteket: ugyanis mind társadalmi, mind társadalomelméleti szinten a funkcionalizmus, strukturális-funkcionalizmus, konstruktivizmus, nem „önmagából fakadt”, hanem ennek többé-kevésbé konkrétan meghatározható előzményei voltak. S nem mellesleg *Kingsley Davis* szavai szerint „a funkcionalizmus hatását tekintve szinonimnak mondható az analitikai szociológiával”, hozzátéve: „a funkcionalizmus egyszerűen szólva egyfelől kapcsolatot teremtett a társadalom részegységei és az egész között, másfelől kapcsolatot teremtett az alrendszerek között, s hogy hogyan tette mindezt: láttatta a részrendszerek funkcióinak működését, továbbá az egész társadalomnak, illetve annak részeinek szükségleteit”.³

Paradigmatikusan szemlélve tehát a strukturális-funkcionalizmus a következőképpen analizálta a társadalmi rendszert: 1. a társadalmi rendszernek, ahhoz, hogy biztosítsa túlélését, „ki kell elégítenie alapvető szükségleteit”, ezt nevezhetjük *funkcionális imperatívusznak*; 2. ahhoz, hogy az előbbi feladatnak eleget tudjon tenni a különböző intézményeknek, vagy alrendszereknek *interkonnekciós struktúrában* kell lenniük; 3. s mindezzel párhuzamosan a részrendszerek egyfajta harmóniát alkotnak, ami egy *szociális equilibriumot* jelent.⁴ Egyszóval, mind az egyes individuumoknak, mind a részrendszereknek önkéntes kooperációban kell lenniük, ami egy általános konszenzushoz vezet, emiatt – elsősorban a szabályok minősége által és annak funkciója miatt – a szocialitás a konfliktusok megoldását sürgetve, azokat „csillapítva” az egész rendszer számára eléri a *Rendet*.

Vagyis a rendszerelméletek egyfajta holisztikus nézőpontból szemlélve a szocialitást egy olyan integrált szisztémának tekintették, amelyben az elkülönült és külön struktúrát

³ KINGSLEY, DAVIS: The Myth of Functional Analysis as a Special Method in Sociology and Anthropology. 24. *American Sociological Review*. 757. 1959. 757-774.

⁴ Uo. 772.

alkotó alrendszerek (s ezek lehetnek például „szakmák” szerint definiálható csoportok is) speciális feladataikat ellátva, végső soron együttműködve fenntartják az egész társadalmat, szabályozzák azt és végső soron megteremtik annak egyensúlyát. S a szabályozás – nem mellesleg – nem „felülről”, nem egy központi akartból történik, hanem a rendszer részének kooperációból, annak együttműködéséből fakad. Ezzel párhuzamosan a társadalom egészének szükségleteit teljesítik, továbbá megakadályozzák a „rendetlenséget”, biztosítják a harmóniát.

A funkcionalizmus természetesen nem minden előzmény nélkül született, s az előzményeknek persze társadalmi okai is vannak, ugyanakkor nem szabad megfeledkezni az elméleti előfutárokról sem. S az előzmények elméleti szintje a szociológia területén, már jóval korábban kezdődtek, amely – többek között – *Auguste Comte* nevével fémjelvezhető. Érdemes némi figyelmet szentelni *Comte* organikus társadalom-analógiájára, ami elsősorban a természettudományokból, pontosabban pedig a biológia diszciplinájából eredeztethető. Éppúgy, mint a biológiában is meghatározott élő organizmusok, álláspontja szerint, a társadalom is hasonlóképpen épül fel, és a különböző részek, és azok működése tartja fenn az egész rendszert, így a társadalmat is.

Némileg *Comte*hoz hasonlóan *Herbert Spencer* is egy organikus társadalomfejlődés elméletét írta le, ám ebben az esetben sokkal nagyobb hangsúlyt kapott a differenciálódás, mint a fejlődés, illetve a változás záloga. Vagyis minél nagyobb az egyes részegységek közötti funkcionális különbség, és differenciált a munkamegosztás, a mutális, kölcsönös függőség, annál komplexebb a szocialitás, és annál inkább tekinthető az adott társadalom „fejlettebbnek”. *Spencer* tekintetében az alapelv már eltávolodott a biológiától: számára ugyan egy organizmus integrált entitást képez, ugyanakkor elkülönült organizmusokból vagy struktúrákból is áll, melyek meghatározott funkciókkal bírnak, olyan hatékonysággal, amilyenek a lehető leghatékonyabban működnek ahhoz a környezethez viszonyítva, melyekkel tipikusan összefüggésben állnak. Emellett a *Spencer* szociológiájának leglényegesebb vonása a szociális evolúció, illetve ezzel párhuzamosan a jog fejlődésének elmélete.

Az antropológiai közelítésmód

A funkcionalista közelítésmód azonban nemcsak a szociológia oldaláról jelent meg, hanem az antropológia tudományterületéről is explikálódott, s hatása sem volt kisebb. Noha ebben az esetben elsősorban nem csupán elméleti munkákról (bár a felmérések gyakorlata a szociológiában is bevett), ám sokkal inkább konkrét empirikus kutatásokról van szó; az elméletek pedig a kiterjedt gyakorlati kutatások alapján születtek. Így születtek meg a rendszerelméleteket is nagyban befolyásoló antropológiai tanulmányok, amelyek teoretikus keretekben immáron a struktúrákban és funkciókban láttató szociológiaelméletek alapjaira is komoly hatással voltak.

Mindenekelőtt *Arthur R. Radcliffe-Brown* (1881-1955) 1952-ben kiadott *Struktúrák és funkciók a primitív társadalmakban* (*Structure and Function in Primitive Society*) című könyvében hangsúlyozta a struktúrák és a funkciók figyelembevételét a szociálintropológiában. Álláspontjának – noha itt talán kissé vulgárisan megfogalmazott – lényege, hogy minden szociális jelenség valamiképpen az adott társadalom struktúrájából eredeztethető. Ezzel végső soron még *Émile Durkheim* munkáival is megegyezhetne, ám ellentétben vele vagy továbbgondolva Őt, *Radcliffe-Brown* nagyobb figyelmet fordított a társadalom tagjait alkotó egyénekre, azok aktivitására, továbbá mindezt kiterjesztve a szociális aktivitás

és a szociális struktúra kapcsolatára. Következésképpen az említett aktivitás és rendszer kapcsolata egy olyan funkcionális egységet alkotnak, amelynek eredménye a társadalmi harmónia megteremtése.⁵ „A funkció egy olyan rendszert hoz létre, ami az egyes entitások egységét involválva a kapcsolatok hálózatát alkotja, s azok életvitelének módja tartja fenn rendszer folytonosságát, ami végső soron a rendszert alkotó egyedek aktivitásán alapul”⁶

Vagyis egy körkörös folyamat történik: ahol az egyének kapcsolata hozza létre a rendszert, a rendszer pedig a kontinuitást, a folyamatosság pedig újra és újrakonstruálja a rendszert, ezzel az egyének kapcsolathálóját, az pedig az individuumok magatartását és így tovább.⁷ Ezzel pedig – talán nem egyértelműen – de asszociációt vonhatunk egy olyan szisztémában, ahol maga a rendszer megkonstruálása után önmaga konstruálja önmagát (ez pedig már egy kissé az autopoétikus szisztémákra emlékeztet!) még ha ez egy primitív társadalomban is történik. Sőt nem is szükséges feltételül megalkotni, önmaga konstrukciójának újra megvalósítása alkotja önmaga rendszerét (ami a primitív társadalmak folytonosságát biztosítja), hanem ez a „modern” társadalmakra is igaz lehet; legfeljebb komplexebb módon, módszerekkel, és még az sem biztos, hogy átláthatatlanabb módon).

S ha már a primitív társadalmak vizsgálatáról van szó, érdemes megjegyezni, hogy ebben az időszakban a felvilágosodás korabeli a természeti állapotban létező „ösztönszerű nemes vadember” képe helyett kezdett kibontakozni egy másik emberkép: az élet minden mozzanatát szakrális normákkal szabályozott és azokat minden kritika és gondolkodás nélkül követő „primitív ember” képe került. Pontosan ennek okán kezdett el foglalkozni Bronislaw Malinowski az antropológia szempontjából a primitív társadalmakkal, és már a kutatások kezdete is megmutatta, hogy egyik fent említett emberkép sem fedi a valóságot.

Bronislaw Malinowski (1884-1942) az Új-Guineai premodern társadalmak kutatása során jutott el a funkcionalizmus és a reciprocitás kapcsolatához; miszerint egy társadalmi kultúra alapvető egységei annak intézményei. Ezeknek az intézményeknek az általános stabilitása alakítja azok aktivitását és biztosítja a szociális szükségleteket. Minden intézménynek megvan a sajátos funkciója, a közösség számára hasznos aktivitása, amelyek meghatározott társadalmi szükségleteket elégítenek ki, és ezáltal biztosítják a társadalmi egyensúlyt. Emellett a társadalmi equilibrium fenntartásához nélkülözhetetlen a reciprocitás, a mutális „adok-kapok” rendszer.⁸ Mellesleg a kutatott és leírt társadalmak tagjai egyáltalán nem „gépiesen” követik a szabályokat, hanem éppen fordítva meglehetősen racionális megfontolások alapján. Még hozzá a társadalom tagjai számára ez a racionalitás – természetesen a hagyományok szabályainak ellenmondásait is manipulálva, ugyanakkor azokkal összhangban – azt szolgálja, hogy a közösségi életet behálózó reciprocitási rendszerben előnyösebb pozícióba kerüljenek.⁹ Ehhez kapcsolódóan, például a *Trobriand-szigetek*

⁵ Uo. 314.

⁶ RADCLIFFEL-BROWN, Alfred Reginald: *Structure and Function in Primitive Society*. The Free Press, New York, 1965. 180.

⁷ Talán bizonyos szempontból a problémafelvetés és megoldás *Émil Durkheim*hez hasonlatos a bűn és büntetés kérdése: a deviancia büntetése nem egyszerűen „bosszú” kérdése, hanem funkcionálisan a társadalmi együttélés és együvé tartozás újra és újra megerősítésnek fenntartása és fenntartásának szimbóluma. (1965. 180.)

⁸ Ennek felismerésére Malinowski a *Trobriand-szigetek* törzseinek tanulmányozása során jutott el. MALINOWSKI, Bronislaw: *Crime and Custom in Savage Society*. 9th Edition. Routledge and Kegan Paul, London, 1926. 46-47.

⁹ Ettől a ponttól kezdődött az antropológia módszereinek szociológiai alkalmazása, továbbá alakult ki az a gondolatkör, miszerint nemcsak „ők” hasonlítanak hozzánk, hanem „mi” is hasonlítunk hozzájuk. Vagyis ha makroszociológiai szinten jelentős különbségek mutathatók ki mikroszociológiai szinten nagyon hasonlóak a viszonyok. (Elég csak arra gondolni, hogy a mi társadalmainkban is éppoly fontos az informális kapcsolati

társadalmának tagjait – mélyebb megfigyelések alapján megállapíthatóvá vált – valójában meglehetősen bonyolult gazdasági együttműködés számai kapcsolták össze. S az egyén számára az együttműködés felbomlása teljes egzisztenciális ellehetetlenüléssel járt, vagyis a kölcsönösségben mindenki részvétele fontos és a hálózat egyfajta integritást is adott.¹⁰

Malinowski hangsúlyozta, hogy a reciprocitás során nem egyszerűen különféle értékkel bíró javak cseréjéről van szó, hanem egy folytonos kölcsönös, és kölcsönösen kiegyenlített cseréről, amelybe szimbolikus javak éppúgy beletartoznak (nyaklánc, karkötő), mint olyanok, amelyek egyébként tényleges használatra vagy fogyasztásra alkalmasak (hal, yamgyökér, etc.) Ez a folyamat pedig egyfelől alkalmas a konfliktusok elkerülésére vagy rendezésére, másfelől pedig konstituálja a társadalmi kötelekeket; vagyis ez az állandó „cserekereskedelem” biztosítja az adott társadalmi élet integritását. Ahogy Malinowski a *Bűncselekmények és szokások az egyszerű társadalmakban* (*Crime and Custom in Savage Society*) című művében kifejtette a primitív jog kényszerítő ereje biztosítja az uniformitást és a kohéziót.¹¹ Vagyis más szavakkal ez a fajta reciprocitáson és nyilvánosságon alapuló speciális mechanizmus társadalmi struktúrájuk velejárója, egyúttal oka és következménye is.¹² A primitív társadalmak tagjai pedig nem azért teljesítik jogi kötelezettségeiket, mert valamiféle negatív szankciótól tartanak, hanem mert ők az adott társadalom tagjai, akiknek szükségük van a kölcsönösségre és az azzal járó kötelekekre: egyszerűen biológiai szükségletük az „osztzkodás”, ami a túlélést szolgálja. Eszerint a jognak többféle funkciója van, ezek pedig a következők: 1. kulturális szinten szabályozza és stabilizálja a társadalmi aktivitást; 2. strukturális szinten a cselekmények szabályozásával kielégíti a társadalmi szükségleteket; 3. biológiai szinten pedig biztosítja a kölcsönösséget. Ahogy Malinowski fogalmazott *a jog fő funkciója az integritás biztosítása*.

A funkcionalista megközelítés tovább fejlődött, illetve változott és Radcliffe-Brown, illetve Malinowski munkássága – a premodern társadalmak szabályainak vizsgálata, mint egyfajta segítség a modern szocialitás tanulmányozásához – folytatódott Robert King Merton személyében. Am Merton elutasította a funkcionalista antropológia néhány alapvetőnek

rendszer, a „barátságok kötése és lerombolása”, ajándékok adása és elfogadása, még ha ezt üzletnek is nevezik, továbbá a vitás kérdések bizalmi alapon való rendezése, vagyis az „üzleti társadalom” és a „vad társadalom” között meglehetősen hasonlóságok is kimutathatóak. Lásd: H. SZILÁGYI István: A jogi antropológia főbb irányai. Történeti és elméleti vázlat. Jogfilozófiák. [Varga Csaba (szerk.)]. Budapest. 2000. 34.; továbbá MALINOVSKI, 1926. 9-16.

¹⁰ Ugyan a mi társadalmainkban a fizikai, pszichikai, gazdasági negatív szankciók tűnnek természetesnek; azonban a társadalmi rend fenntartása érdekében a melanéziaiak számára az együttműködés, illetve annak hiánya szolgál párhuzamos jelenségeként. A szigetlakók halászhajókat cseréltek a földműveléssel foglalkozó lakókkal, ám a halászatban, illetve a földművelésben való részvétel határozta meg a zsákmányból, illetve a termésből való részesedést. Így annak hiányában a csere is elmaradhatott, ám minden férfinak elsősorban a nővére családjáról kellett gondoskodnia, tehát az együttműködés hiányának negatív hatásai továbbgyűrűztek kiszélesedtek.

Vagy például csoportok közötti konfliktusokat kölcsönös yamgyökér (egy ehető növény gyökere, pontosabban a gyökértörzsét (*radix*) fogyasztják) cseréjével rendezték: melyik csoport tud többet és jobbat termelni. A folyamatos munkával pedig egyszerűen az eredeti konfliktus „feledésbe merült”. Vö.: MALINOVSKI, 22-32., illetve H. SZILÁGYI, 2000. 144.

¹¹ TREVINO, JAVIER A.: *The Sociology of Law. Classical and Contemporary Perspectives*. Transaction Publishers. New Brunswick. New Jersey. 2008., 314-315.

¹² Uo. 315.

tekintett posztulátumát; így 1. a társadalom funkcionális egységét; 2. az általános funkcionálisitást; 3. végül a rendszeres cselekmények nélkülözhetetlenségének tézisést.¹³

A *társadalom funkcionális egysége* minden kulturális aktivitást áthat, továbbá a kölcsönös haszon reményében történik, s következőképpen nemcsak az egész társadalomnak, hanem a benne élő egyéneknek is egyaránt hasznára szolgál. (Vagyis jobban hangsúlyozta egy individuumok jelentőségét.) Az *univerzális funkcionálisizmus* azt jelenti, hogy minden társadalmi struktúra pozitív hatással van az adott társadalom életére és egységére. A *nélkülözhetetlenség posztulátuma* egyrészt magában foglalja, hogy az adott funkciókat szükséges kinyilvánítani, mert az a társadalom fennmaradását szolgálja, másrészt az adott társadalmi struktúrák nélkülözhetetlenek az adott funkciók kivitelezéséhez. Ehhez – az egyébként megdönthetetlennek látszó posztulátumokhoz – Merton alternatívákat javasolt, s egyúttal láttatta, hogy a kérdés egy társadalomban komplexebb is lehet: bevezette a manifeszt és látens funkciók fogalmát és a diszfunkció problémáját.

Merton szerint a társadalomban léteznek olyan *funkciók*, amelyek az adott szocialitás adaptációját, illetve „egyenlősítést” teszik lehetővé. Ezzel szemben olyan *diszfunkciókat* is találunk, melyek épp a fenti konzekvenciákat akadályozzák. (Ez már önmagában megkérdőjelezi az univerzális funkcionálisizmus posztulátumát és a funkcionális egységek mindenképpen pozitívumra való törekvését.)¹⁴ Mi több, Merton kifejtette, hogy lényegében minden társadalmi cselekvésnek feltehetően van funkcionális (pozitív) és diszfunkcionális (negatív) konzekvenciája. Következőképpen a társadalmi aktivitás rendkívül relatív; abban az értelemben, hogy a cselekvések az adott közösség eltérő csoportjaira vonatkoztatható tapasztalatainak szempontjából egészen más aspektusból (pozitív vagy negatív) jelenhetnek meg, vagyis más szavakkal fel lehet tenni egy fontos kérdést: egy szokás, kinek, kiknek számára funkcionális? Egy szokásos cselekmény lehet egy csoport számára tökéletesen funkcionális, ugyanakkor egy másik számára (amely kapcsolatban van az előzővel) tökéletesen diszfunkcionális.¹⁵ Ebben az értelemben pedig Merton koncepciója szerint a szokások olyan általános és neutrális értelemben vett konzekvenciákat takarnak, amelyek akár pozitív, akár negatív irányba befolyásolhatják a szocialitás működését, anélkül, hogy az társadalom tagjai szerint azok akaratlagosak voltak vagy éppen nem voltak szándékoltak. Minderre elegendő egy meglehetősen eklatáns példa áttekintése.

Az 1948-as, a háztartásbeliek életviszonyain segíteni kívánó norvég „Háztartási alkalmazottakra vonatkozó törvény (*Housmaid Act*), illetve ennek érvényesülésére vonatkozó vizsgálatok, amelyek azon túl, hogy a törvény ismerete, tehát a jogtudat szoros korrelációban van a szabály érvényesülésével, a törvény statisztikailag szinte mérhetetlen mennyiségű viszonyban változtatta meg az érintettek munka- és egyéb viszonyait. (A törvény szerint egy meghatározott időn túl a munkavégzés túlmunkának számít és eszerint több fizetség is jár, azon túl pedig a munkavégzés tilos.)¹⁶ A parlament konzervatív pártokhoz tartozó

¹³ Uo.

¹⁴ MERTON, Robert King: *Social Theory and Social Structure*. The Free Press, New York, 1968. 105.

¹⁵ „Manifeszt funkcióknak nevezhetjük azokat a rögzült cselekvéseket, melyek az adott társadalom tagjai által felismertek és szándékoltak, és következőképpen objektíven hozzájárulnak a társadalmi rendszer szabályozásához, egyenlősítéséhez és adaptációs készségének javításához. (...) Látens funkcióknak pedig azokat nevezhetjük, melyek a társadalom tagjai által nem is szándékoltak és fel sem ismerhetők. MERTON, 1968. 316.

¹⁶ A vizsgálat szerint ugyan a háziasszonyok és a háztartási alkalmazottak 80-81%-a hallott a törvényről, ugyanakkor az érintettek csupán 20%-a értett vele egyet, és körülbelül 1/3-uk tudott a szabályozás konkrétumáról bármit is. Hiszen a törvényalkotók nem számoltak a „mi” kategóriával, azokkal a mikroszociológiai kapcsolatokkal,

jogalkotói elégedettek voltak a törvénnyel, hiszen saját interpretációjuk szerint ez első-sorban a háziasszonyok érdekeit, privát szférájának védelmét szolgálta. Míg a baloldali pártok számára szintén sikerként volt értékelhető, hiszen a bizonyos időszakok (hétvégék) a munkavállalók számára szabadnapnak számítottak, illetve a túlmunkáért további jutásban részesültek. Tehát elvileg (noha ilyen egyezség nem létezhet!) mindkét fél számára – persze ez értelmezés kérdése – egyértelműen és kizárólagosan pozitív hatásokkal járt. Hiszen manifeszt funkciók megtalálhatóak mindkét fél esetében (pártok és általuk képviselt munkáltatók, munkavállalók) és ez könnyedén kinyilvánítható is: bármely oldalról is nézhető a kérdés, az mindenképpen pozitív reformnak tűnik. Ugyanakkor valójában látens módon a hatás egyáltalán nem éri el a „kívánt mértéket”, méghozzá több ok miatt is. Ad 1. A jogi nyelvezet annyira komplikált, hogy az mind a háziasszonyok, mint a munkavállalók számára „értelmezhetetlen” volt. Ad 2. A jogszabály célja (interpretíve a jogalkotó célja és szándéka) szintén nem volt a felek számára világos, és ez a szabály meghozatalkor nem is explikálódott. Ad 3. A törvény jogkövetkezménye önmagában bizonytalanná tette a norma alkalmazhatóságát. Következésképpen a munkavállalók esélye, hogy fellépjenek a renitens munkáltatók ellen teljesen eshetőleges és bizonytalan volt. Mindazonáltal a törvény látens funkciója, amely egyébként teljesült, egyáltalán nem volt kapcsolatban a manifeszt funkcióval, nevezetesen a háziasszonyok és a munkavállalók életfeltételeinek javításával. De akkor mi is volt az a nevezetes látens funkció? Társadalmi szempontból ez más, sokkal inkább a politika, illetve a jogpolitika területére tartozik: a törvényhozó testületben a két szembenálló fél (konzervatív és szociális oldal) közötti kompromisszum létrehozása.¹⁷ Hiszen a törvény „figyelmelen kívül hagyta” a csoportintegrációt, azok szabályképző mechanizmusait, és a szociális entitások közti kapcsolatok hálóját és a hagyományosan kialakult „*státusz-quo*-t”. Vagyis a törvényben meghatározott társadalmi cél ugyan nem érvényesült, sőt diszfunkcionálissá vált, ám mégis létezett egy látens funkciója: a politikai pártok közötti konfliktus feloldása. Ezért is mondta Merton, hogy ugyanaz a társadalmi aktivitás bizonyos csoportok számára lehet pozitív, más csoportok számára ugyanakkor negatív következménnyel járhat.

A jog funkcionalista megközelítése és az empiria kérdése

Később elsősorban Talcott Parsons és Niklas Luhmann nevével fémjelvezhető – strukturális funkcionalista elméletekkel párhuzamosan, ám a funkcionális talaján állva tapasztalati úton szerzett szociológiai kutatások is napvilágot láttak. A szociológiai elméletek, illetve a funkcionális talaján állva az empirikus kutatások egyáltalán nem feltétlenül lehetetlenek; mindegyik legjobb példa a lengyel szociológia egyik kiemelkedő alakja: Adam Podgorecki, aki az empiria lapján próbálta a funkcionális talajt „igazolni”. Podgorecki – ellentétben korának politikai berendezkedésével – úttörőként megkülönböztette a jog szociológiáját az akkor hagyományosnak számító jogtudománytól; ugyanis a közép-európai tradíciók szerint a jog elméleti megközelítésének (jogfilozófia) csupán a társadalomra is

ami a mindennapi életet át- és átszövi, másképpen: papírrajz és jogérvényesülés. Lásd: AUBERT, Vilhelm: *Sociology of Law*. Pinguin, London, 1977.; SUMMER, Graham W.: *Folkways*. New American Library Edition, New York, 1960.; összefoglalva pedig BANAKAR, Reza: *The Doorkeepers of the Law*. Aldershot. Dartmouth. Brookfield, Ashgate, 1998.

¹⁷ Részletesebben lásd: AUBERT, Vilhelm: *Sociology of Law*. Pinguin. London. 1977.

vonatkozó reflexióiról lehetett beszélni, ezen túl a hidegháború alatt Lengyelországban is csupán a marxista jogelmélet volt uralkodó, amelynek praktikus relevanciája alig-alig volt felfedezhető. *Podgorecki* szerint azonban a jog empirikus szociológiája megkülönböztethető az általános jogtudománytól, feltárhatja a jog társadalmi funkcióját és tényleges hatásait.¹⁸

Kutatásai alapján az általában elismert jogtudománytól a jog szociológiája több ponton is elkülöníthető, és ezek az elkülönülést megeremtő kutatási kérdések a következőkben jelennek meg: az érvényesülő jog; a társadalmi „mérnökösödés”; az empirizmus; és a társadalmi realitás. Konkrétabban: „A jog szociológiájának célja, hogy a jogot annak működésében ábrázolja, továbbá, hogy meghatározza – mind rövid, mind pedig hosszú távon – annak hatékonyságát; a diszciplinának kísérletet kell tennie arra, hogy milyen jogi eszközök alkalmasak az adott politikai attitűdök, gazdasági kapcsolatok vagy emberi interakciók modelljeihez; ezen túl a jogi szabályok negatív hatásainak feltérképezésére; a jog működésének mítosza és valósága közti különbség áttekintésére, és mindezek okainak magyarázására.”¹⁹

Podgorecki a fentiek megerősítésekként citálta a jogszociológia „ismert” alakjait, mint például *Roscoe Pound* „törvényi jog és valóságban élő jog” (*law in books law in action*) parafrázisát, vagy *Robert King Merton* látens diszfunkciója köszön vissza „negatív produktum” aposztrofálásaként; emellett *Oliver Wendell Holmes* és *Karl Llewellyn* is megjelenik nála elsősorban a jog mitizált működése és tényleges realizálódása közötti distancia meghatározásában. Összességében kimondható, hogy ebben a tekintetben a jog tanulmányozása az instrumentalizmuson túl „a társadalom újramodellezésén” keresztül elsősorban praktikus.

Ami a társadalom „mérnöki irányítását” illeti, maga *Podgorecki* adja a leginkább plasztikus magyarázatot: „a jog funkcionális vizsgálatának célja, hogy a társadalmi viszonyok modellezése útján a jogalkotónak racionális és hatékony normaalkotási lehetőségeket biztosítson. Ebben a tekintetben a jogszociológia egyfajta „utilitarista idea”, miszerint a jog felhasználásával előre meghatározott célok érdekében megtervezhetőek és realizálhatóak a társadalmi változások. Vagyis: „Amíg az általános szociológia a társadalmi élet különböző elemei közti formulákkal és azok magyarázatával foglalkozik, addig a szociális-technika feladata a társadalmi kapcsolatok és azok szociológia leírásainak felhasználása a megfelelő változások elérése érdekében. Másképpen: amíg az általános szociológia a társadalmi realitás természetének feltérképezése, a szociális-technika az említett realitás racionális megváltoztatása.”²⁰

A társadalmi mérnökösödés természetesen a jog útján mehet végbe, és a feladat a jogpolitika szférájához tartozik. *Podgorecki* szavaival a „jogpolitika magában foglalja az általános szociológia által leírt törvényszerűségeket, illetve azokat az értékeket, melye-

¹⁸ *Adam Podgorecki* (1925-1998) alapítója volt a Varsói Egyetemen a Jog Társadalomtudományi Intézetének, továbbá a Jogszociológiai Tudományos Bizottságnak (*Research Committee on Sociology of Law RCSL*). Később Kanadában az ottawai Carlton Egyetemen (*Calton University in Ottawa*) a Szociológiai és Antropológiai Tanszék vezetője lett, ahol – a szociológia általánosságának oldala mellett, illetve a jogtól való függetlenedés „égisze” alatt – a jogszociológia akadémiai önállóságáért küzdött. Kezdetben *Leon Petrazycki* intuitív jogát helyezte előtérbe, ám későbbi akadémiai „hitvallása” szerint – többek között ellentétben a marxista teóriákkal – az empirikus és komparatív módszereket helyezte előtérbe, melyeket természetesen az elméleti munkák megalapozhatják. Lásd: https://en.wikipedia.org/wiki/Research_Committee_on_Sociology_of_Law. (2016.03.18.)

¹⁹ *PODGORECKI, Adam: Law and Society*. Routledge and Kegan Paul, London, 1974. 7.

²⁰ *PODGORECKI, Adam: „Sociotechnique”. 2(8) The Polish Sociological Bulletin. 47. 47-57. 1963. 48.*

ket a jogrendszer határoz meg, és mindennek következtében olyan praktikus direktívákat prezentálhat, melyek a jog útján racionális társadalmi változásokat idézhetnek elő.”²¹ ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a társadalmi változtatások megfelelő irányba „tereléséhez” szükségesek a szociológia és a jog elméleti alapjai, azonban ezek az elméletek csupán közép-távon funkcionálhatnak. Ennek elsősorban *Robert King Merton* közép-távú elméleteire vonatkozó metodológiai megjegyzései adtak alapot, amelyeket elsősorban *Talcott Parsons* mindent átfogó és magasan absztrahált „nagy elméletei” ellenében fogalmazott meg. *Podgorecki* Mertonhoz hasonlóan – a nagy teóriákkal ellentétben – olyan elméleti kereteket részesített előnyben, amelyek nem nélkülözik az empirikus alapokat;²² mivel épp ezek a „nagy teóriák” nélkülözik a tapasztalati verifikációkat, s ezeket esetleg közép-távon lehet megjeleníteni, feltérképezni.

S mely középtávú elméletekből a jog funkciójának különféle szintjeit, ezzel párhuzamosan az arra vonatkozó nézeteknek is eltérő rétegeit határozta meg. (Vagyis nem nélkülözte az elméleti absztrahálást, ám mégis megtartotta az empirikus hátteret.) Mindenekelőtt kijelenthető, hogy a laikus kultúrának jogra vonatkozó attitűdje elsősorban a presztízs függvénye: ez az alapja, hogy a társadalom tagjai, annak rétegei elfogadják, vagy épp ellenkezőleg elutasítják az adott jogrendszer normáit. Ennek megfelelően, „függő változóként”, a presztízs, mint egyfajta „prizma”, amely tükrözi a társadalom jogra vonatkozó attitűdjeit, különböző szinteket határozott meg. A jogi normák interpretációjának kvalitásával kapcsolatosan elsődleges változóként az individuumok szociális-gazdasági rendszerben való pozícióját találta meghatározónak. Második szintként a jog értelmezésének függvénye a társadalom tagjainak valamely szubkultúrához való tartozása. S végül az interpretációs mechanizmus harmadik szintje azon egyének „személyisége” amelyek akár a jogalkotásban, akár a jogalkalmazásban részt vesznek, illetve akikre a meghozott szabályok vonatkoznak. Vagyis bármely szintet nézzük, egy absztrakt szabály hatása mindenképpen függ a célszemélyek befogadó készségétől, képességétől, ami pedig mindenképpen függ – elsősorban társadalmi – környezetüktől.

Az első szintre példaként a Lengyel Büntető Törvénykönyv 93. szakasza hozható, amely a lengyel társadalom elleni támadásnak vélte annak (egyébként kapitalista) gazdasági szerkezete elleni bármilyen fellépést. A szovjet befolyás után, anélkül, hogy változtattak volna a norma textúráján, ugyanezen szakasz már a szocialista gazdaságot védte, amellet, hogy a szöveg intakt maradt. Vagyis ugyanaz a szöveg egyaránt értelmezhető más-más társadalmi-gazdasági rendszerben; csak éppen máshogy!

Az értelmezési „hierarchia” második szintjét a szubkultúrához való tartozás jelenti: *Podgorecki* a szubkultúráknak – jogértelmezési hatásuk szerint – hat típusát különböztette meg. 1. A szubkultúrák joghoz való viszonya pozitív; 2. negatív; illetve 3. neutrális. Továbbá 4. azon személyek köre, amelyek jogszabályok címzettjei; 5. azon csoportok, akik alkotják és formálják a jogot; végül pedig azok, akik alkalmazzák a normákat. Példaként említhetőek a különböző bünszervezetek, amelyeknek sajátos szabályrendszere, becsületkódexe, etc. van, és az érvényes jogrendszer normáit egyáltalán nem vagy csak kis mértékben veszik

²¹ PODGORECKI, 1974. 10.

²² Ahogy *Robert King Merton* explikálta: Az elméletek csak egy meghatározott társadalmi jelenség empirikus felmérésnek általánosításai lehetnek. Az ilyen elméletek hipotézisei levezethetőek, illetve operacionalizálhatóak, továbbá tapasztalati úton tesztelhetőek. MERTON, Robert K., 1968.; illetve GIDDENS, Anthony : *Szociológia*. Második Kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 36-37.; a középtávú elméletekre pedig lásd: Uo. 39.

figyelembe. Ebből a szempontból az ilyen szubkultúrák negatívak, ugyanakkor a jogi normák címzettjei is, hiszen büntetőeljárás folyhat a tagok ellen.

A harmadik értelmezési kérdésben fő szerepet játszó faktor az akár pszichológiai értelemben is vehető személyiség. Természetesen, mivel szociológiáról van szó, a személyiség jog iránti attitűdjeinek is vannak „kemény szociológiai hátterei”; ezekből *Podgorecki* kétféle csoportot különített el. Egyfelől szocio-demográfiai jellemzőket, mint például az oktatás, foglalkozás, kor, nem, etc., másfelől pedig pszichológiai jellemzők, mint mondjuk a bizonytalanság érzése, gátlások, társadalmi igazságtalanságok, etc. Erre talán az egyik legjobb példát szolgáltatja, hogy egy értelmiségi foglalkozást űző személy, aki középkorú és feltehetően viszonylag biztos egzisztenciája van, nagyobb valószínűséggel engedelmeskedik a jogi normáknak, mint azok, akik az említett – szociális és pszichikai - előnyökkel nem rendelkeznek.

A fentiek alapján könnyedén levonható a következtetés, hogy egy jogrendszer legkevésbé hatásos egy olyan társadalomban, amely negatív szubkultúrákkal „átitatott”, illetve a benne élő individuumok ellenérzéseket táplálnak a jogalkotás iránt. Mindennek pedig elsősorban a „társadalmi mérnökösködéssel” kapcsolatosan van igazi relevanciája, hiszen a jogalkotás eszerint figyelembe veheti a szociális környezetet és a társadalmiságot alkotó individuumokat, s így hatékonyabb és eredményesebb szabályokat hozhat létre.²³ Vagyis a jogszociológia – elsősorban a módszertani megalapozás tekintetében – igazi feladata, hogy olyan kutatásokat végezzen, melyeknek praktikus – a mindennapi életre, jogi életre vonatkozó – relevanciája van.²⁴ (Ebbe beletartozhat a történeti-leíró módszer, beleértve a társadalom és a jog kapcsolatára vonatkozó történeti kutatásokat, továbbá etnográfiai, összehasonlító jogi ismereteket, terepkutatásokat, mélyinterjúkat, felméréseket, illetve emellett a jogi szövegek analízisét is.) Ehhez szorosan kapcsolható a *szocialitás realitásának* kérdése: „a jogszociológia és a társadalmi realitás között folyamatos küzdelem(!) található, amelynek lényege, hogy az említett tudományág leírja, illetve teljesebb és tisztább képet adjon arról a társadalmi világról, amelyben élünk”.²⁵

Az említett gondolatmenet alapján határozta meg az úgynevezett *társadalmi diagnózis* fogalmát: egy teljes körű, konkrét tapasztalati kutatásokon alapuló társadalmi jelenség feltérképezése, anélkül, hogy absztrakt teoretikus keretek állnának rendelkezésre, illetve azok befolyásolnák a kutatás menetét. Ezzel együtt ez nem jelentette azt, hogy *Podgorecki* elutasította volna az absztrakt elméleteket, csupán annyit, hogy inkább a „közép-távú” teóriák teszik lehetővé a társadalomban az egyének viselkedésének megértését. Másképpen: a jogszociológia egyfelől lehetővé teszi a helyesebb jogpolitikát, másfelől – akár teoretikus alapon is – a jog funkcionalitásának vizsgálatát.

Szintén az előzőekhez köthetően a jog funkciójának problematikája természetszerűen elvezet a normatív viszonyok társadalmi funkcióihoz, illetve (sőt!) diszfunkcióihoz is; ezért érdemes lenne a pszichológiai faktorok vizsgálata is, ami a jogkövetéshez elvezet. Amit annál is inkább érdemes vizsgálni, mivel a jogalkotót befolyásolhatja, hogy minél inkább hatékonyabb és jobban érvényesülő szabályokat alkosson. S mind a teoretikus, mind az empirikus kutatási módszereket és eredményeket figyelembe véve a jognak kibontakozott

²³ PODGORECKI, 1974. 236.

²⁴ Uo. 8.

²⁵ Uo. Egyébként példaként akár a magyar Polgári Törvénykönyv is hozható, amelyben 1959-től (2013) napjainkig olyan szabályok sokasága található, amelyek – ha a szövegek szemantikai elemzésétől eltekintünk – rég nem létező államokban, több mint száz éves társadalmi viszonyokról szólnak.

egyfajta definíciója: „a jog egy olyan társadalmi norma, amelynek alapja a különböző felek közötti reciprocitás, és a jogok és kötelezettségek egyensúlyát hivatott megteremteni”.²⁶

Ebben a definícióban *Podgorecki* éles különbséget tesz a társadalmi és a jogi normák között (bár a jogi normákat a társadalmi szabályokból eredezteti) hiszen a jogi normák minden esetben egyfajta kölcsönösséget feltételeznek a jogok és a kötelezettségek között és viszont. A jogi normák legalábbis bilaterális szinten jogoknak és kötelezettségeknek a másik félhez való viszonya vagyis „a jog a felek által elfogadott reciprocitás elvei szerint működik”.²⁷ (Nyilvánvaló példa, hogy egy szerződésben vállalt kötelezettség teljesítése a másik fél részéről többnyire fizetési kötelezettséget von maga után, s ebben az esetben a szerződést kötő és teljesítő fél a jogosult, a másik fél a kötelezett, ugyanakkor a szerződésben foglaltak eredménye a másik felet illeti, mint jogosultat, és a teljesítő fél pedig a kötelezett.) Mellesleg *Bronislaw Malinowski* jogról vallott ideái is visszaköszönnek, hiszen számára is a reciprocitás jelentette a kölcsönös függőség zálogát, továbbá az ehhez kapcsolódó nyilvánvaló kötelmek láncolata magának a jognak (bármely társadalomban, bárhol is nevezik ezt) a lényegét. Továbbá *Talcott Parsons* és *Niklas Luhmann* gondolatai is megjelennek, miszerint a jog fő funkciói az integritás biztosítása; a szokások állandóságának megjelenítése; az egyének motivációja; oktatása, szocializációja; és a cselekvési lehetőségek redukciójának megteremtése.²⁸

Ezek pedig részletezve a következők: 1. Az integratív funkció lényege, hogy a felek a társadalmi reciprocitás alapján jogokat és kötelezettségeket ruháznak át egymásra, aminek eredménye a társadalom tagjai számára a kohézióképeség növelése. 2. A szokás állandóságának fenntartása, a cselekvések igazolása, mint motivációs faktor, illetve az arra való szocializáció, mint oktatás többé-kevésbé megfelel *Parsons* látens imperatívuszainak: lehetővé teszi a társadalom tagjai számára, hogy az egyébként konform viselkedést motiválja, és egyúttal igazolja is (s ebbe természetesen beletartozik a vallási normarendszer, az iskola, illetve a családi társadalmi mező is). Az exemplifikatív módon említettek ugyan intézményesített funkciót töltenek be, ám a *mertoni* látens funkciójuk lényegesebb: az egyének számára átadni a meglévő, és „megdermesztett” értékeket, normákat, végső soron a társadalmi struktúrát. 3. A motiváció pedig elsősorban az egyének számára a jogrendszer által előírtaknak megfelelő magatartás követésének záloga; másképpen a társadalom konformitásának biztosítása. 4. Az oktatás során a társadalom tagjainak a normakövetésre való szocializációja valósul meg. 5. S végül a redukció, amelynek lényege, hogy egyrészt meghatározza az individuumok közötti kapcsolatok minőségét, mennyiségét, sűrűségét (gyakoriságát) másfelől egyfajta rendszerben leegyszerűsíti, s egyben kiszámíthatóbbá teszi a társadalmi viszonyokat egy meg lehetőségen „komplex világban”.²⁹

A kezdeteknek két irányát lehetett megkülönböztetni: egyrészt a szociológiai pozitívizmusnak is nevezhető, elsősorban meta-szociológiai problémák alapulvételével történő kutatási rendszert. Ide tartozhatnának – többek között – a 19. századi előfutárok, mint

²⁶ Uo. 272.

²⁷ Uo. 273.

²⁸ MALINOVSKI, Bronislaw: *Crime and Custom in Savage Society*. 9th Edition. Routledge and Kegan Paul, London, 1926.; PARSONS, Talcott: *The Law and Social Control*. In: William M. Evan (ed.): *Law and Society*. Macmillan Publishing Company. New York. 1962. 56-72.; LUHMANN, Niklas: *Differentiation of Society*. 2. Canadian Journal of Sociology. 29. 1977. 29-53.

²⁹ Ez utóbbi funkció *Luhmann* elméletében is megjelenik, ahol a kommunikáció szimplifikációja redukálja a komplex interakciókat.

például az *Auguste Comte*-hoz és a társadalom organikus analógiájához köthető gondolatvilág, amelyet *Herbert Spencer* is adaptált, majd azt követte *Émile Durkheim* funkcionista analízise, pozitívista módszertana és a társadalmi tények (így a jog is) meghatározása és beemelése a szociológiai, jogszociológiai gondolkodásba. A másik – a teóriáktól némileg eltávolodva – elsősorban az empirikus kutatásokat helyezte fókuszpontba, mint *Arthur R. Radcliffe-Brown* vagy *Bronislaw Malinowski*. Az antropológiai szemléletmód kifejezetten a tapasztalati tényezőkre (ha tetszik a terepmunkára) alapozott kutatásokat preferálta, ám meghatározott információ és adatgyűjtés eredményeképpen szintúgy teoretikus bázist hoztak létre. Vagyis a kétféle metodológiai megközelítés valahol „összeért” és összekapcsolódott. Mindennek ékes bizonyítéka *Robert K. Merton* látens, manifeszt, illetve diszfunkcionális társadalmi mechanizmusokról szóló tézisei, amelyek egyértelműen a korábbi kutatások alapján azok eredményeinek pontosításában, nüanszírozásában testesültek meg. Ezen funkciók, diszfunkciók pedig a jogban is jelen vannak, és kihatnak a társadalom egészére.

A nagyobb ívű, illetve a közép-távú elméletek és a tapasztalati módszereket preferáló tudásbázis között pedig megtalálható *Adam Podgorecki*, aki szorosan kötődött a strukturális-funkcionalizmushoz, illetve az antropológiához, ugyanakkor munkáiban legalább ugyanilyen kötődés mutatkozik az empiriához és a praktikumhoz. Emellett egy további praktikus relevanciát is megfogalmazott: a jogszociológia tapasztalati úton is igazolható közép-távú elméletei mind a szociológiának, mind a jogalkotásnak, illetve a jogpolitikának segítséget nyújthat egy megfelelőbb normaalkotási folyamatban azáltal, hogy megérthetjük a jog működését egy adott társadalomban.

S bármelyik megközelítést is nézzük egyvalami mindenképpen hangsúlyozható: a jog társadalomban betöltött – akár a kialakult szokások szerinti kölcsönösséget, akár a „felülről” meghatározott igazgatási szabályokra tekintünk – az egyensúlyt biztosító szerepe. Természetesen a jog nem láthatja el a társadalmat egy tökéletes társadalom utópiájával, továbbá nem is próbálja egyedi vagy tömeges szinten befolyásolni a szociális folyamatokat. S mindezek miatt „kiemelten” kezelhetővé vált a jogrendszer és a szociológiának a jogra vonatkozó reflexiója, vagyis a – ha talán kissé leegyszerűsítve is ismertetett kutatások – a jogot egy speciális szféraként szemlélve láthatóvá és megérthetővé vált annak az egész társadalom, illetve egyes részeinek, továbbá akár tagjainak relációjában betöltött funkciója.³⁰

³⁰ COTTERRELL, Roger: *The Sociology of Law: An Introduction*. Second Edition. Butterworth. London. 1992. 81-82.